

освітній рівень, що дало можливість зберегти сили для подальшої боротьби за Українську державу. Але політичне становище в Європі, яке склалося на початку 20-х років XX ст., цілком знівельовало сподівання вояків УНР на відновлення активного опору іноземному поневоленню українських земель. Тому визвольні змагання продовжувались іншими методами.

1. Karpus Z. *Jeńcy Internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918 – 1924.* – Toruń, 1991. – S. 210. 2. Lewandowski K. *Sprawa ukraińska w polityce zagranicznej Czechosłowacji 1918–1932.* – Wrocław, 1974. – S. 336. 3. Mikulicz S. *Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej.* – Warszawa, 1971. – S. 314. 4. Мірчук П. *Нарис історії ОУН.* – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк, 1968. – Т. 1. – С. 597. 5. Наріжний С. *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома війнами.* – Прага, 1942. – С. 372. 6. Колянчук О. *Генералітет визвольних змагань: біографія генералів та адміралів українських військових формацій першої половини XX ст.* / О. Колянчук, М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. – С. 285. 7. Колянчук О. *Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939)* / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Наукове товариство ім. Шевченка. – Львів, 2000. – С. 278. 8. Срібняк І. *Культурно-освітня робота в Армії УНР у 1921–1923 рр.:* Б. Т. – Торонто, 1997. – С. 16. 9. Сирник Я. *До питання інтегрування армії УНР у Польщі 1920–1924 рр.* – К., 1995. – С. 7. 10. Сушко Р. *Хто вбив полковника Отмарштайна?* – Прага, 1933. – С. 74. 11. Tomaszewski J. *Rzeczpospolita wielu narodów.* – Warszawa, 1985. – S. 285. 12. Torzecki R. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923 – 1929.* – Kraków, 1989. – S. 467. 13. Троцинський В. *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище.* – К., 1994. 14. Тютюнник Ю. *З поляками проти України.* – Харків, 1924. – С. 104. 15. Удовиченко О. *Україна у війні за державність.* – Вінніпе, 1954. – С. 180. 16. Chojniński A. *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921– 1939.* – Wrocław, 1979. – S. 262. 17. Шульгин О. *Без території.* – Париж, 1934. – С. 251. 18. Якимович Б. *Збройні сили України: Нариси історії.* – Львів, 1996. – С. 359.

УДК 94(477)

Н.З. Прокіп

Національний університет “Львівська політехніка”

ФОРМИ І МЕТОДИ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ТЕРОРУ НА УКРАЇНІ У 1920–1930-х рр.

© Прокіп Н.З., 2013

Аналізуються форми, методи і способи встановлення більшовицького терору на території України у 1920–1930-х рр., тобто радянська населення України, активне насадження більшовизму шляхом терору. Показано основні форми більшовицького терору і притаманні цим формам методи терору. Результат такого аналізу покаже рівень впливу радянських карально-репресивних органів на населення України, наслідки їх діяльності.

This article analyzes the forms, methods, and the means of establishment of the Bolshevik terror in Ukraine in 1920–1930's, i.e. “Sovietization” of Ukraine's population, active intrusion of Bolshevism by means of terror. The subject of our study is to show the basic forms of the Bolshevik terror and methods, which are typical of them. The result of this analysis shows the influence of the Soviet penal repression towards the population of Ukraine, and the consequences of their activities.

Питання різних форм та методів більшовицького терору піднімали у своїх роботах Г. Г. Єфіменко “Зміни векторів у національній політиці Москви в Голодоморний 1933 р.” [3]. Робота була надрукована в Українському історичному журналі. Автор визначив основні точки політичних ходів Москви на шляху до “приватизації” України. С. Кульчицький у своїй статті

“Голодомор 1932–1933 рр.: механізми сталінського терору” [6] висвітлює голод, який панував в Україні у 1932 р. і був викликаний хлібозаготівлями урожаю 1931 р. і який переріс у жахливий Голодомор, спричинений каральним вилученням у селян України не тільки хліба, але й усіх інших продуктів харчування. Цей різновид сталінських репресій підпадає під дію Конвенції ООН “Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього”. Ще одна, не менш важлива стаття Л. В. Гриневича “Сталінська “революція згори” та голод 1933 р. як чинники політизації української спільноти” [7], в якій проведено аналіз сталінських дій та вказівок на процес політизації української спільноти, зосередившись на визначенні його змісту, характеру та наслідків. Також автор аналізує акції спротиву населення діям більшовиків. Варто зосередити увагу на комплексному дослідженні І. Біласа “Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр.” [8]. У цій праці автор широко використовує джерельну базу, уперше здійснює спробу детально висвітлити механізми функціонування репресивно-каральної системи в Україні як головного знаряддя більшовицького режиму у боротьбі з національно-визвольним рухом.

У 1916 р. В. Ленін заявив, що “...метою соціалізму є не тільки знищення роздробленості людства на малі держави і всілякої відособленості націй, не тільки зближення націй, але й злиття їх” [8]. Він визначив націю як історично перехідну, характерну для своєї історичної епохи категорію, характерну саме для стадії капіталізму [10].

Але у 1914 р. він заявляв, що “...саме тому і тільки тому, що Росія разом з сусідніми країнами переживає цю епоху, нам потрібен пункт про право націй на самовизначення у нашій програмі” [11].

Визнавши, що протягом якогось невизначеного перехідного періоду національні прагнення все ж таки збережуться, В. Ленін став обдумувати, як йому їх використати. В одному із знаменитих висловів, саме у зв’язку з націоналістичними рухами, є таке: “Генеральні штаби в теперішній війні ретельно стараються використати всякий національний і революційний рух у таборі їх супротивників... Ми були б дуже поганими революціонерами, якби у великій визвольній боротьбі пролетаріату за соціалізм, не зуміли використати всякого народного руху проти окремих лих імперіалізму в інтересах загострення і розширення кризи” [12].

Отже, з точки зору ленінської теорії національні рухи і проблеми національного суверенітету – все це перехідні явища буржуазного характеру, але комуністи можуть їх використати у важливій справі – в інтересах власної класової боротьби. На цій основі був зроблений висновок, що ті чи інші національні рухи повинні (або, навпаки, не повинні) використовуватись в інтересах комунізму! А ті, яких неможливо буде використати з потрібною метою, необхідно придушувати без жалю. Властиво цей висновок, що належить до концептуальних моментів ленінської теорії, і був покладений в основу законотворчої діяльності та більшовицького класового терору, який вершився репресивними органами протягом усіх років буття радянської влади на окупованій від 1917 р. території України. Змінювалися тільки форми та методи відповідно до директивних постанов ВКП(б) – КПРС [8].

Національні питання в Україні мали надзвичайно широкий розмах, доказом цьому є національно-визвольні змагання 1917–1921 рр. Саме події та постаті Холодноярської республіки створили немалі перепони більшовицькому керівництву, на кілька років стримавши та перешкодивши їхнім планам щодо України. Українці довели, що національним питанням нехтувати не можна. “Учасники подій Холодного Яру були засуджені на багаторічні ув’язнення та реальність доводить лише факти розстрілів, без будь-яких записів та відомостей про поховання” [2]. Такими методами радянські функціонери змогли частково придушити народну війну за державність.

“Прагнення влади СРСР вийти на один рівень з країнами Заходу означало модернізувати економіку, перетворити суспільство з аграрного на індустріальне, а це вимагало певного рівня освіти, а для швидкого ефекту – освіти рідною мовою, що підштовхнуло до політики коренізації. Запроваджений на XII з’їзді РКП(б) (Російська комуністична партія (більшовиків)) у квітні 1923 р. курс на коренізацію не був подарунком комуністичного керівництва українцям. Більшовицька національно-культурна політика скеровувалася на те, щоб “укорінитися” серед місцевого населення, щоб виховати більшовицькі кадри з середовища українців. Коренізація була не метою, а лише засобом встановлення тісного контакту з українськими масами, наближення державного

апарату до мас. Завданнями коренізації на території України була не “українізація”, а “більшовизація” суспільного та національно-культурного життя. Доки українське село становило певну небезпеку для режиму, доки не вдалося взяти село під цілковитий контроль, більшовики усіяло підкреслювали своє нібито турботливе ставлення до національних проблем українців” [3]. Отже, політика українізації дала радянській владі можливість виявити усіх “українолюбів” і розпочати боротьбу з ними.

Саме терор як один з інструментів забезпечення особистої влади, авторитарної влади монарха, диктатора, окремого угруповання (партії), таку форму “порядку” використовувала радянська влада. В. Ленін визначав терор, як “повитуху історії... він скорочує породові муки старого суспільства”; Сталін назвав терор “грозою буржуазії, невсипущим сторожем революції й оголеним мечем пролетаріату”. Саме червоний терор – заходи, які здійснювалися більшовиками проти широких соціальних груп, що були оголошені “класовими ворогами” або звинувачувалися в “контрреволюційній діяльності після так званої більшовизації (українізації), започаткований у радянській Росії В. І. Ульяновим-Леніним. Згідно з Декретом про червоний терор від 5 вересня 1918 р. (рос. Декрет о красном терроре), “червоний терор” ставив своїми завданням боротьбу з контрреволюцією, спекуляцією й злочинами за посадою шляхом ізолювання “класових ворогів” у концентраційних таборах і фізичним знищенням “всіх осіб”, причетних до білогвардійських організацій, змов і заколотів. Отже, концентраційні табори були переповнені українцями. Українські історики поширили термін “червоний терор” і на сталінські репресії в СРСР до 1953 р.

В Україні термін “червоний терор” вперше застосували російські більшовицькі війська за першої окупації (січень – березень 1918 р.), коли терористичними діями вдавлювався професійний вояк Михайл Муравйов. Влітку 1918 р. в радянській Росії розгорнулася боротьба між ЧК і лівими соціалістами-революціонерами, які застосували індивідуальний терор (вбивство німецького посла в Москві В. Мірбаха, в Києві – німецького головнокомандувача Г. Айхгорна, невдалий замах на Леніна, вбивство комісарів М. Уріцького і М. Володарського). Після того, як ЧК одержала наказ “відповісти масовими езекуціями” на найменший вияв опору совєцькій владі, хвиля розстрілів залила усю окуповану більшовиками територію. Фелікс Едмундович Держинський як головний виконавець “червоного терору” висував різні провокації, серед них – замасковані агенти ВЧК проникали у підпільні організації, що полегшувало їх знищення. У 1918–1920 рр. вживали терор (“білий”) також протибільшевицькі сили (О. Колчака, А. Денікіна, П. Врангеля), причому жертвами його в Україні були не тільки більшовики, але й українські політичні діячі, євреї та ін. Апарат ВЧК мав на 1921 р. 31 000 тис. працівників і став привілейованою кастою, що здіймалась над законом і політичною владою.

Після перемоги радянської влади й у зв’язку з НЕП ВЧК була перетворена в ГПУ (ДПУ – Держ. політ. управління), віддане під контроль прокуратури. Проте ГПУ (від 1923 р. – Об’єднане ГПУ для всього СРСР) під проводом того самого Ф. Держинського декларувало і далі терористичні методи репресій і нелегальних санкцій; воно удосконалило методи царської поліції, т. зв. “зубатовщину” (творення поліцією фіктивних революційних організацій з метою вилловлювати ворогів режиму), яскравим прикладом якої є показовий процес над СВУ (Спілка Визволення України), у якому засуджено керівних діячів української культури, освіти, науки й УАПЦ; крім 47 підсудних, потерпіли тисячі українських інтелігентів, яких покарано поза судовим порядком здебільшого на довготривале заслання. Цей розгром українського національного відродження 1920-х рр. закінчився ліквідацією українських комуністів. Серед перших були ліквідовані націонал-комуністи, голови уряду автономних республік волзьких і кримських татарів (Султан Галієв і Вели Ібрагімов), пізніше організовано процес проти інженерів-фахівців Донбасу (т. зв. “Шахтинська справа”), розгромлено білоруську інтелігенцію (“нацдемівщина”) тощо.

Засобами терору Сталін поборював і своїх конкурентів – лівих і правих “ухильників” (справа радянського письменника І. Микитенка). Із зміцненням особистої диктатури у кінці 1920-х рр. Сталін створив особливу систему терору, не знану досі в історії, – тотальний і перманентний терор, піднісши його до офіційної політики СРСР з метою знищення “недобитків панівних класів”, “боротьби з контрреволюцією”, “ворогами народу”, підриивниками радянського будівництва,

саботажниками, диверсантами, шпигунами навіть у лавах партії. Сталінським терором знищені зовсім невинні, навіть прихильні до режиму люди, але які критично наставлені до його практики; він хотів фізично ліквідувати усіх потенційних ворогів режиму (які в критичний час могли стати небезпечними) і створити суспільство беззастережно слухняне владі, без власної думки і волі.

Спробуємо окреслити термін “ворог народу”, а точніше, “ворог радянської влади”. Переважно при визначенні причини обвинувачення “ворог” зазначалися соціальний стан супротивника та його ідеологічна позиція. Наприклад, “петлюрівцями” не називали ні росіян, ні євреїв, ні поляків, ні німців. Згодом, після Другої світової війни “ідеологічна” позиція “петлюрівця” змінилася на “бандерівця”.

Вагомим свідченням є доповідна записка щодо заходів з проведення операції проти “куркульсько-петлюрівських та контрреволюційних елементів” від 22 листопада 1932 р. Вона адресована генеральному секретарю ЦК КП(б)У, члену політбюро ЦК ВКП(б) С. В. Косіору. “План і завдання масової операції на селі, які РЕДЕНС просив затвердити на політбюро ЦК КП(б)У. Операція охоплювала 243 райони України і передбачала проведення масових арештів. Деталі операції опрацьовані на спеціально скликаній 19 листопада 1932 р. нараді начальників обласних відділів ДПУ УСРР. Документ свідчить про залежність успіху операції на селі від підтримки політбюро й обласних партійних комітетів” [1].

В час масового терору українське населення не складало зброю. Боротьба то вщухала, то знову наростала. Вищенаведені факти лише підтверджують силу цієї боротьби. У 1928–1932 рр. опір продовжився з новою силою, українське селянство взялося за зброю у відповідь на початок колективізації та національних утисків. Повстання на початку 1930-х рр. поставило під загрозу можливість утримання України у складі ССРСР. Керівник ГПУ України В. Балицький із жахом констатував, що від 1 до 20 січня 1930 р. повстанці вбили 18 більшовиків-функціонерів, а від 20 січня до 1 лютого – 27, за перші п’ять днів лютого – 23. Селами прокотилися чутки, що швидко знищать більшовизм і визволять Україну “від ярма комунізму”, і це відбудеться внаслідок війни проти ССРСР сусідніх держав. Сподіваючись на допомогу з-за кордону, особливо активними виявилися повстанці прикордонних регіонів тодішньої УССР. Той самий В. Балицький відзначав, що від 20 лютого 1930 р. “... во всех 11 округах пограничной зоны (Шепетовский, Бердичевский, Волынский, Коростенский, Тульчинский, Могилевский, Каменецкий, Проскуровский, Винницкий, Одесский, АМССР) неудовлетворенность вылилась в массовые волнения, кое где и вооруженные выступления крестьян”. Загалом лише від 20 лютого до 2 квітня 1930 р. в УССР відбулось 1716 повстань (871 – у прикордонних і 845 – у внутрішніх округах), причому їхній розмах і сила були такими, що радянська влада в окремих районах “по несколько дней фактически не существовала”. Налякані особливим розмахом повстань на Правобережжі Україні 11 березня 1930 р. політбюро ЦК ВКП(б) постановило прискорити депортацію з регіону родин “куркулів”, “посилити” прикордонні округи військами, чекістами, “досвідченими” партійцями, “предупредить какие бы то ни было массовые выступления в приграничных округах”.

Доклавши великих зусиль, впродовж 11–17 березня 1930 р. окупантам вдалося придушити більшість повстань. Винятком були тільки Тульчинський і Могилівський округи Поділля, де до середини березня виступи, за словами В. Балицького, “достигли наибольших размеров и остроты”, й охопили не багато, не мало, 282 села! Лише 19 березня 1930 р. С. Косіор зумів відзвітувати Й. Сталіну про те, що оперативні групи ОГПУ, застосувачи кулемети, а в окремих випадках і гармати, зуміли тимчасово “упокорити” Україну та взяти ситуацію під всеохопний контроль. Як зазначає І. Патриляк, потрібно цілком чітко розуміти, що повстання селян в Україні були складовою не лише соціального, але й національного опору. Вони проводилися під недвозначними національними гаслами та були наймасштабнішими в ССРСР. Розкуркулення й колективізація здійснювалися скрізь, але кількість учасників повстань 1930 р. по усій території Росії, Білорусії, Казахстану, Кавказу, Середньої Азії була меншою від кількості учасників повстань в одній лише Україні [4].

Придушення збройного опору весною 1930 р. виявилось тимчасовим. Від осені цього ж року, за донесеннями В. Балицького, в Україні починають формуватися нові повстанські загони за чітким

військовим зразком із отаманами, сотниками, і десятниками. А національно-визвольне підпілля в кінці 1932 р. вже охоплювало своєю мережею 67 районів УРСР. Збройний рух в Україні був настільки потужним (у 1928–1932 рр. охоплював 267 районів), а його спрямування таким очевидним, що Йосип Сталін змушений був підкреслити у своїй телеграмі від 28 грудня 1932 р. – “мета петлюрівських повстань відділення України від СРСР”. Статистичні дані по 9-ти губерніях і загалом по Україні про кількість підпільних організацій, повстанських загонів, збройних селянських повстань, стихійних виступів селян взяті винятково із чекістських і партійних документів. 269 селянських збройних повстань відбулися в Україні протягом двох періодів: 1918–1924 та 1928–1932 рр. Наростаюча хвиля другого періоду повстань і стихійних виступів селян викликала у московського керівництва страх перед можливим новим загальноукраїнським повстанням та виходом України зі складу утвореного насильно та політичним шахрайством СРСР. Щоб зупинити народну війну, був застосований терор голодом. Про це свідчать доповідні записки головного чекіста УРСР В. Балицького і телеграми Й. Сталіна до окупаційної влади України про необхідність посилення репресій проти етнічних українців. Згадані документи є неспростовним доказом того, що Голодомор 1933 року, який був зумисне спланований і керований офіційною Москвою, Геноцидом українського народу. Показовою є інструкція усім партійним працівникам, органам ОДПУ, суду і прокуратури ЦК ВКП(б) РНК СРСР про впорядкування карально-репресивної системи та рознарядки про виселення сімей від 08. 05. 1933 р. з візою “секретно, не для печати”, в якій зазначено: “Отчаянное сопротивление кулачества колхозному движению трудящихся крестьян, развернувшееся еще в конце 1929 года и принявшее форму поджогов и террористических актов против колхозных деятелей, создало необходимость применения советской властью массовых арестов и острых форм репрессий, в виде массового выселения кулаков и подкулачников в северные и дальние края. Дальнейшее сопротивление кулацких элементов, вредительство в колхозах и совхозах, вскрытое в 1932 г., широко распространившиеся массовые хищения колхозного и совхозного имущества – потребовали дальнейшего усиления репрессивных мер против кулацких элементов и всякого рода саботажников. Таким образом три последних года нашей работы в деревне были годами борьбы за ликвидацию кулачества и победу колхозов. Теперь задача состоит уже не в том, чтобы отстоять колхозную форму хозяйства в ее борьбе против частной формы хозяйства, ибо эта задача уже разрешена с успехом. Теперь задача состоит в том, чтобы пойти на встречу растущей тяге единоличных трудящихся крестьян в колхозы и помочь им войти в колхоз, где только и могут они уберечь себя от опасности обнищания и голода. ЦК и СНК СССР считают, что все эти обстоятельства создают в деревне новую благоприятную обстановку, дающую возможность прекратить, как правило, массовые выселения и острые формы репрессий в деревне. ЦК и СНК считают, что в результате наших успехов в деревне наступил момент, когда мы уже не нуждаемся в массовых репрессиях, задевающих, как известно, не только кулаков, но и единоличников и часть колхозников” [4].

У 1930-х рр. чергувалися закриті процеси над створеними в застінках ГПУ (з 1934 р. – НКВС) контрреволюційними організаціями чи партіями: Український Національний Центр (1931 р.), Союз Кубані й України (1929–1932 рр.), Всеукраїнський есерівський центр (1933 р.), Українська Військова Організація (1933 р.), Польська Організація Військова (пов’язана з українцями, 1933 р.), Всеукраїнський боротьбістський центр (1934–1935 рр.), Український центр білогвардійців-терористів (розстріл українців у справі вбивства С. Кірова, який, за свідченням М. Хрущова, був вбитий за дорученням Сталіна у грудні 1934 р.), “терористична група” проф. М. Зерова (1935 р.), Блок українських націоналістичних партій – УКП, боротьбісти, УСДРП, УПСР, УВО (1932–1936 рр.), Троцькістсько-націоналістичний блок (1935 р.), Український троцькістський центр (1936 р.), Націоналістична фашистська організація України (1936–1937 рр.). Майже усі обвинувачені були розстріляні. Встановлений психологічний терор призвів до самогубства керівних комуністичних діячів, серед них українців: М. Хвильового, М. Скрипника (1933 р.), П. Любченка (1937 р.) і багато інших.

Сталін взяв на озброєння російську ідею як політичний клей для склеювання атомарного тоталітарного суспільства. Саме російська ідея була ферментом сталінізму, вона почала відігравати

значну роль у процесі суворої регламентації суспільства, підпорядкуванні усіх сфер життя державі. Цим пояснюється планомірний і жорстокий наступ на усі ділянки економічного, політичного, культурного життя, де особа, її ініціатива, її особистий погляд могли мати хоч якесь значення. Навіть вірогідність режиму чи фанатична віра в ідеали комунізму тут зовсім не бралися до уваги. Показовою у цьому плані є політична кампанія проти офіційного комуністичного історика Матвія Яворського та його співробітників. У 1929 р. найпрестижніший московський партійний журнал “Історик-марксист” звинуватив М. Яворського у тому, що він історію України в одному із своїх підручників розглядає як окремих історичний процес. Це був політичний сигнал для України. Він свідчив про те, що навіть дозволивши українізацію, сталінський режим не збирається розглядати Україну як окрему державу чи навіть республіку зі своїми правами, що він не сприймає українців як повноцінну справжню націю. Україні знову, у котрий раз за її тисячолітню історію, відводилася роль культурної провінції, “окраїни”, а українцям – роль “хохлів”, “малоросів”. Яворський був заарештований як член міфичного Українського націоналістичного центру і у 1937 р. розстріляний [5–13].

В Україні паралельно велося кілька ліній терору: проти української інтелігенції, проти українського села під час розкуркулення, а особливо страхітливих форм і розмірів він набрав у роки Голодомору з виразною метою зламати опір селян проти колективізації сільського господарства. Крім сотень тисяч вбитих, мільйони українців – жертви масового терору – опинилися у 1930-х рр. в концентраційних таборах і на засланні. Розбудова ГУЛагу (рос. Главное управление лагерей) мала на меті, крім залякування населення, масово використати дешеву робочу силу.

Детальний аналіз форм та методів більшовицького терору, проведений у цій роботі, показує такі його дві основні форми: індивідуальну та масову.

Індивідуальний терор здебільшого застосовувався на початку встановлення сталінської влади. Це добре бачимо з замахів на життя та вбивства відомих постатей того часу, що давало можливість зайняти потрібні та керівні посади у владі. Згодом почали використовувати індивідуально-психологічний терор, який давав можливість чинити злочини руками самих жертв, що не могли витримати психологічного тиску з боку влади. Та, беззаперечно, що більша частина терору була масовою, яка здійснювалася під маскою таких її форм, як коренізація (більшовізація), “зубатовщина”, “ухильництво”, розкуркулення, колективізація та спланований крок влади, і, як її наслідок, – Голодомор 1932–1933 рр.

З кінця 1920-х рр. Сталін починає діяти за особливим методом терору, незнаним до того в історичній практиці, тотальним та перманентним. Метою цих форм терору була фізична ліквідація усіх потенційних ворогів режиму, встановлення беззаперечної влади диктатора – Йосипа Сталіна.

“Червоний терор” в Україні – це, мабуть, найтрагічніша сторінка в історії нашого багатостраждального народу. За кількістю жертв цей період набагато перевищує будь-які суспільні катаклізми попередніх часів, а скільки на його рахунок понівечених людських душ – про це вже не дізнається ніхто. Насильницька колективізація, штучно створений Голодомор 1932–1933 рр., масові репресії кінця 1930-х рр. і в подальшому переслідування національної інтелігенції, придушення національного руху-спротиву, знищення Української Греко-Католицької Церкви, примусові депортації корінного населення західних областей, прихована й неприхована русифікація, постійний політичний, економічний, ідеологічний тиск – все це становить далеко не повну картину більшовицького Геноциду і не вичерпує усього горя, пережитого українським народом. А утім, чи можна вважати більшовицьку законність законністю, а мораль – мораллю? Адже сумнозвісні методи насадження наїзницької державності в Україні не мали нічого спільного з існуючими на той час елементарними нормами та приписами міжнародного права, а мораль в усіх ланках влади підмінялася “революційною необхідністю”, тобто чистим волюнтаризмом. А найгірше, мабуть те, що із плином часу ці методи, старанно замасковані ідеологічною тріскотною про “визвольну місію найсправедливішої в світі партії”, поступово почали вкорінюватися у свідомість нових поколінь і сприйматися як єдино правильні та єдино можливі. Тим паче, що та моторошна ціна, яку довелося сплатити українському народові за цю “визвольну місію”, тривалий час залишалася невідомою. Знали про неї хіба що безпосередні виконавці партійної волі – керівники репресивно-каральних

органів – цього справжнього монстра, який наклав своєю зловісною мережею українські терени і, зрештою, перебрав на себе чимало функцій, притаманних іншим владним структурам. Це могло статися лише за умов тоталітарного режиму, який у його сталінському варіанті набув найвикінченіших і найжахливіших форм [8].

1. ГДА СБУ Ф.16.– Оп. 25 (1951 р.).– Спр. 3.– Арк. 69–100. 2. Коваль Р. М. *Отаман Орлик: Історичний нарис.* – К.: Стікс, 2010. – С. 384. 3. Єфіменко Г. Г. *Зміна векторів у національній політиці Москви в голодоморний 1933 р.* // *Укр. істор. журнал.* – 2003.– № 5.– С.25–50. 4. *Народна війна. Путівник до експозиції, присвячений 120 річниці від дня народження Є. Коновальця.* Організатори: Київська міська організація Всеукраїнського товариства “Меморіал” ім. В. Стуса та громадський інститут історичної пам’яті 5. Мейс Дж. “Ваші мертві вибрали мене...” / за заг. ред. Л. Івшиної. – 1-ше вид.– К.: ЗАТ “Українська прес-група”, 2008.– 672 с. 6. Кульчицький С. В. *Голодомор 1932–1933 рр.: механізми сталінського терору* // *Укр. істор. журн.*– 2007.– № 4.– С.4–26. 7. Гриневич Л. В. *Сталінська “революція згори” та голод 1933 р. як фактори політизації української спільноти* // *Укр. істор. журнал.* – 2003.– № 5.– С. 50–63. 8. Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. – Кн.1.* – К.: Либідь–Військо України, 1994.– 432 с. 9. *Ленін В.І. Повне збір. тв. – Т. 41.* – С. 379. 10. *Красный террор 1918. 1 ноября.* 11. Федотов Г.П. *Новый Град.*– Нью-Йорк, 1952. – С. 197–198. 12. Сидоренко Б. *Три недруги нашої державності* // *Голос України.* – №32.– 1993. – 19 лютого.

УДК 94(477)“1920/1939”

Р.П. Мельник

Національний університет “Львівська політехніка”

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕРСПЕКТИВНОСТІ ПРОДОВЖЕННЯ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ (1920–1939 рр.)

© Мельник Р.П. 2013

Розглянуто теоретичні проблеми, пов’язані з майбутнім збройним конфліктом та участю у ньому українського народу у науково-теоретичних і мемуарно-аналітичних працях військових дослідників міжвоєнної доби.

The article deals with theoretical issues, which are discussed in the scientific, theoretical, memoir, and analytical works of military researchers of the interwar period, and which are related to the future armed conflict and to the Ukrainians’ participation in it.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процес розбудови та реформування Збройних сил України на сучасному етапі їх розвитку закономірно викликає інтерес до вивчення вітчизняного історичного досвіду, пошуку певних аналогій, які можна було б використати для вирішення актуальних проблем. Це стосується й такого важливого аспекту, як формування військово-теоретичної думки, що є одним із найважливіших компонентів на шляху проектування воєнної доктрини держави.

Вітчизняний і світовий історичний досвід переконливо свідчать, що гарантувати безпеку країни може лише добре вишколене й озброєне національне військо. Сьогодні на порядку денному у нашій державі стоїть необхідність вироблення нових підходів до військового будівництва, які мають увібрати у себе усі найкращі та найперспективніші досягнення військової думки. До того ж